

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/aparat-bezpieczenstwa/80825,Zintegrowany-System-Kartotek-Operacyjnych-w-MSW-PRL.html>

Fot.: Katarzyna Adamów (IPN)

ARTYKUŁ

Zintegrowany System Kartotek Operacyjnych w MSW PRL

OKRES HISTORYCZNY

(1956-1970) Od Października do Grudnia (1970-1980) Od Gdańska do Gdańska (1980-1990) Epoka Solidarności

Autor: WIESŁAW KACZMARCZYK 21.04.2021

Początki informatyki w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych PRL datuje się na 20 lutego 1967 roku, kiedy to Zarządzeniem MSW nr 023/67 powołano komisję

odpowiadającą za koordynację całokształtu działań związanych z elektronicznym przetwarzaniem informacji w resorcie.

Przewodniczącym komisji został płk Tadeusz Dryzek, któremu też podporządkowano grupę roboczą kierowaną przez płk. Antoniego Bossowskiego. W tym samym roku powstała pierwsza analiza elektronicznego przetwarzania informacji w MSW, która nosiła tytuł „Projekt wstępny elektronicznego przetwarzania informacji w MSW”. Prace grupy Bossowskiego zaskutkowały również opracowaniem założeń, które stały się podstawą działania Ośrodka Elektronicznego Przetwarzania Informacji przy Zakładzie Techniki Specjalnej MSW, formalnie uruchomionego 15 stycznia 1969 roku mocą Zarządzenia MSW nr 0011/69.

System zbierania informacji i udzielania odpowiedzi oparty o nośniki papierowe i przesył informacji pocztą uznano za niewystarczający. Dlatego w 1969 r. podjęto decyzję o ucyfrowieniu danych oraz budowie systemów informatycznych mających przyspieszyć uzyskiwanie informacji i zmniejszyć pracochłonność ich przygotowania.

Cyfryzacja w peerelewskim MSW

Zadaniem Ośrodka było prowadzenie prac związanych z przetwarzaniem informacji znajdujących się w zasobie MSW do postaci cyfrowej. Celem tych działań miało być wykorzystywanie tak uzyskanych danych do podejmowania decyzji przez centralne organy władzy w PRL, korelowania faktów oraz identyfikacji osób i spraw w zakresie bezpieczeństwa w wymiarze ochrony reżimu komunistycznego, jak i porządku publicznego. Funkcjonujący wówczas system zbierania informacji i udzielania odpowiedzi, oparty o nośniki papierowe i przesył informacji pocztą, uznano za niewystarczający. Dlatego też w 1969 roku podjęto wspomnianą decyzję o ucyfrowieniu danych i budowie systemów informatycznych, które miały przyspieszyć uzyskiwanie informacji oraz zmniejszyć pracochłonność ich przygotowania. W lutym 1970 roku podjęto pierwsze realne działania

związane z tym zagadnieniem. Rozpoczęto prace nad systemem informatycznym dla Departamentu I MSW (wywiad zewnętrzny), automatyzacją kartotek operacyjnych oraz stworzeniem założeń pod system PESEL.

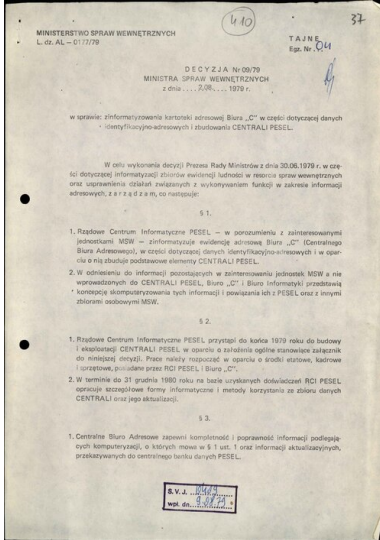

Regał ze wszystkimi taśmami zabezpieczeń danych z systemu ZSKO. Fot.: Katarzyna Adamów (IPN)

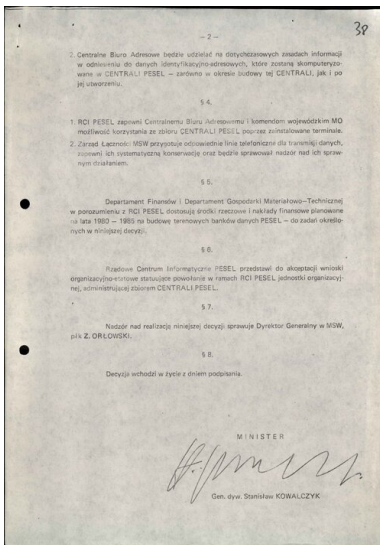
Koncepcja ZSKO

Prace związane z cyfryzacją zasobu kartotek operacyjnych doprowadziły do powstania w 1970 roku koncepcji utworzenia Zintegrowanego Systemu Kartotek Osobowych, który miał objąć osoby zarejestrowane w kartotece ogólnoinformacyjnej Biura „C” MSW i Milicji Obywatelskiej (łącznie ok. 5 mln osób) oraz w kartotekach pomocniczych (każda po kilkadziesiąt tysięcy osób). Zakładano powstanie trzystopniowego systemu, w którym poziom pierwszy miał służyć identyfikacji osób i powodu zainteresowania tą osobą ze strony Służby Bezpieczeństwa (dalej: SB), poziom drugi zawierać informacje o działalności osób rejestrowanych i opis przeciwdziałania SB, uporządkowane w układzie tematycznym, a w poziomie trzecim miałyby być umiejscowione informacje o osobach będących w zainteresowaniu SB w formie analogowej (kartoteki, mikrofilmy itp.). Planowano uruchomienie gotowego systemu w 1975 r., ale nie zostało to zrealizowane, prace uległy zawieszeniu. W 1979 roku powrócono do projektu Zintegrowanego Systemu Kartotek (nazwanego teraz Zintegrowanym Systemem Kartotek Operacyjnych, dalej: ZSKO). 2 sierpnia 1979 roku wydano Decyzję MSW nr 09/79, w październiku zaprezentowano nową koncepcję systemu ZSKO. Zakładano, że głównymi

użytkownikami systemu będą: SB, Milicja Obywatelska (MO), Wojska Ochrony Pogranicza (WOP), Wojskowa Służba Wewnętrzna (WSW) oraz Zarząd II Sztabu Generalnego MON.

Decyzja 09/79 Ministra Spraw Wewnętrznych PRL dotycząca informatyzowania zasobu Biura „C” MSW (s. 1). Z zasobu IPN

Decyzja 09/79 Ministra Spraw Wewnętrznych PRL dotycząca

Połączony System Przetwarzania Danych o Przeciwniku

Nie bez znaczenia dla intensyfikacji prac nad ZSKO był zapewne fakt przystąpienia PRL w 1977 roku do systemu informatycznego obejmującego wszystkie kraje tzw. demokracji ludowej. System ten, o nazwie: Połączony System Przetwarzania Danych o Przeciwniku (PSED), nakładał na kraje w nim uczestniczące obowiązek zgłaszania danych o osobach stanowiących zagrożenie lub będących w zainteresowaniu wywiadów państw bloku komunistycznego. Dawał też możliwość dokonywania sprawdzeń w tym systemie. Zakładano przy tym, że odpowiedź na zapytanie będzie udzielona w ciągu 4 godzin. Korzystanie z PSED udowodniło decydującym MSW, że przetwarzanie danych do postaci cyfrowej znacznie usprawnia proces pozyskiwania informacji na interesujące bezpiekę tematy.

Początki elektronicznego systemu kontroli...

Prace nad budową systemu ZSKO ruszyły ponownie w 1982 roku, kiedy to w Wydziale VII Biura „C” powstała komórka, która miała przekazywać informacje do wprowadzania do nowego systemu. Zmienił się też priorytet realizacji projektu - ZSKO stał się jednym z ważniejszych systemów, gdyż miał usprawnić walkę z wrogami ustroju PRL.

Schemat planowanych połączeń

**sieci komputerowej MSW (GPK -
Graniczne Punkty Kontroli). Z
zasobu IPN**

Zakładano, że strukturę ZSKO będą stanowiły mniejsze systemy: Centralny Rejestr Osób i Spraw (CROS), przechowujący dane wprowadzone przez jednostki operacyjne, podsystemy zagadnieniowe gromadzące informacje w postaci cyfrowej oraz analogowej (kartoteki, mikrofilmy i in.) oraz System Informacji Kierownictwa (SIK), dający możliwość składania zapytań do systemu i uzyskiwania odpowiedzi przez kierownictwo resortu. Identyfikacja osób w systemie miała się dokonywać na podstawie numeru PESEL lub identyfikatora Biura „C”, również opartego na PESEL-u.

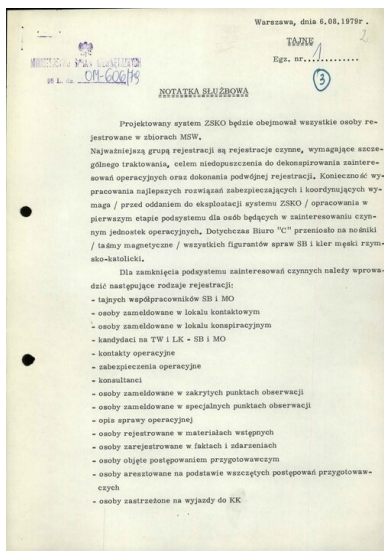
Głównymi użytkownikami systemu miały być:
Służba Bezpieczeństwa, Milicja Obywatelska,
Wojska Ochrony Pogranicza, Wojskowa Służba
Wewnętrzna i Zarząd II Sztabu Generalnego
MON.

Budowa ZSKO miała przebiegać dwuetapowo, w pierwszym okresie zakładano powstanie CROS, podsystemów zagadnieniowych pionów operacyjnych oraz systemów lokalnych w wybranych województwach. W drugim etapie realizacji projektu miał nastąpić rozwój istniejących systemów oraz uzupełnianie baz danych informacjami z zasobu archiwalnego resortu. Dane w systemie chciano podzielić na dwie grupy: w jednostce centralnej miały być przechowywane podstawowe dane o osobach rozpracowywanych, w jednostkach terenowych – dane związane z lokalną działalnością „figuranta”. W celu zmniejszenia ilości zapytań do systemu, a tym samym obciążenia centralnego serwera, przewidziano umieszczenie w bazie PESEL specjalnego znacznika informującego o rejestracji w ZSKO. Przyjmowano, że dzięki temu rozwiązaniu w ZSKO będzie sprawdzane jedynie ok. 10% zapytań sprawdzonych uprzednio w bazie PESEL.

...czyli informatyzowanie pracy operacyjnej

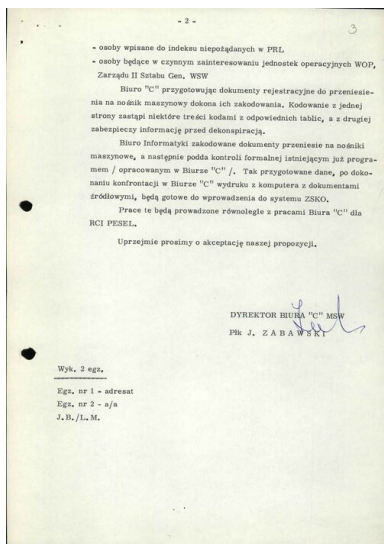
Prace nad wdrożeniem systemu zaowocowały opracowaniem w 1983 roku dokumentu zatytułowanego „Zarys

koncepcji Zintegrowanego Systemu Kartotek Operacyjnych”, który wyznaczał priorytety związane z jego realizacją. Za najważniejszy uznano z informatyzowanie pracy operacyjnej Departamentów I-IV MSW PRL, a w następnej kolejności: MO, MON i WSW. W 1986 roku w MSW opracowano kolejny dokument, zatytułowany „Koncepcja wdrażania informatyki wspomagającej działania operacyjne jednostek resortu spraw wewnętrznych”. Podsumowywał on dotychczasowe oraz planowane działania w zakresie ZSKO. W związku z planowanym wdrożeniem systemu ZSKO w wybranych jednostkach terenowych zakładano budowę ośrodków informatycznych na poziomie centrali i województw oraz zapewnienie kadry mogącej obsługiwać powstające stanowiska pracy.

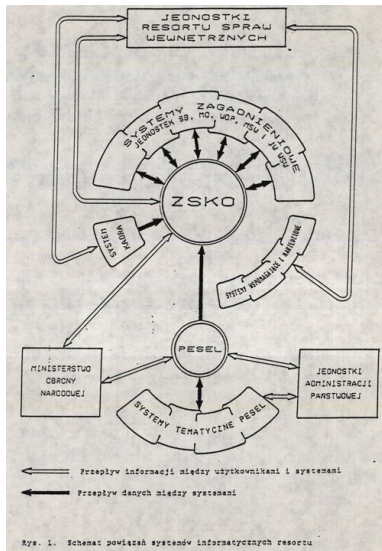
Notatka służbowa dotycząca rejestrowania osób w ZSKO (s. 1).

Z zasobu IPN

**Notatka służbowa dotycząca
rejestracji osób w ZSKO (s. 2).**

Z zasobu IPN

**Schemat połączeń systemów
informatycznych Ministerstwa
Spraw Wewnętrznych PRL. Z
zasobu IPN**

Planowano stworzenie do 1989 r. w wybranych Wydziałach „C” stanowisk komputerowych połączonych szyfrowaną siecią z centralnym komputerem, takie komputery miały się też znaleźć w jednostkach MSW, Komendzie Głównej MO, Dowództwie WOP i w punktach kontroli granicznej. Do 1991 roku stanowiska komputerowe miały być zainstalowane we wszystkich Wydziałach „C” oraz jednostkach operacyjnych SB i MO. Plan zakładał, że do 1995 roku nastąpi włączenie do sieci komputerowej jednostek na szczeblu rejonowym. Ostatnim etapem rozwoju systemu miało być wyposażenie wybranych urzędów rejonowych w końcówki wielostanowiskowe oraz wyposażenie posterunków MO w dalekopisy.

Ostatnim aktem prawnym dotyczącym ZSKO wydanym w MSW było Zarządzenie MSW nr 0053/89 z 20 czerwca 1989 roku, które dotyczyło kierunków rozwoju informatyki w MSW do roku 2000. Zakładano, że będzie następować dalsza integracja zasobów i rejestrów, tak, by powstała centralna ewidencja operacyjna wykorzystywana przez jednostki MSW i MON.

W sierpniu 1984 roku rozpoczęto wprowadzanie informacji do serwera ZSKO. W 1986 roku w systemie było odnotowane ok. 60 tys. rekordów z Centrali oraz ok. 75 tys. rekordów z WUSW w Kaliszu i Piotrkowie Trybunalskim. W 1987 roku w zasobach ZSKO odnotowano ok. 200 tys. osób z kartoteki ogólnoinformacyjnej SB oraz Centralnej Kartoteki Kryminalnej. W latach późniejszych przyrost danych następował już skokowo, 26 stycznia 1990 roku ilość ta wzrosła do 926 tys.

Użytkowanie systemu przez jednostki terenowe napotykało duże trudności, związane głównie z wyposażeniem tych jednostek w odpowiedni sprzęt komputerowy oraz stworzenie szyfrowanych połączeń z centralą. W 1987 roku rozpoczęto wyposażanie WUSW w Kaliszu i Piotrkowie Trybunalskim w mikrokomputery, stworzono tam pomieszczenia do ich eksploatacji oraz zapewniono odpowiednią kadre do obsługi. W 1988 roku udało się pokonać trudności i WUSW Kalisz jako pierwsza jednostka w PRL uzyskał dostęp do ZSKO przez sieć komputerową.

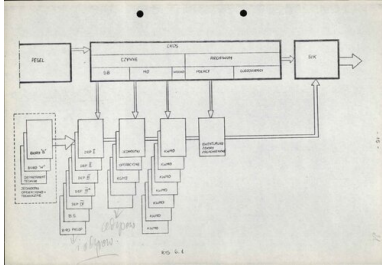
W 2009 r. w Biurze Ewidencji i Archiwum Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego dokonano przeniesienia systemów ZSKO-88 i ZSKO-90 do środowiska Windows, łącząc je jednocześnie w jedną bazę danych.

Po roku 1989

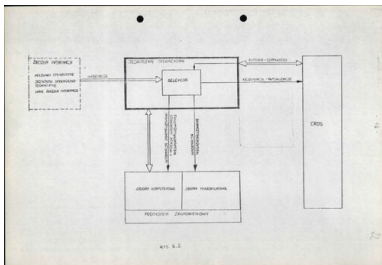
W wyniku przemian ustrojowych, które miały miejsce w 1990 roku, zlikwidowano organy bezpieczeństwa PRL, a system ZSKO przestał funkcjonować. Infrastrukturę informatyczną Biura „C” MSW umieszczono w strukturze Komendy Głównej Policji, która w czerwcu 1992 roku przekazała do Urzędu Ochrony Państwa zachowane taśmy magnetyczne z zabezpieczeniami danych byłej Służby Bezpieczeństwa. W latach 1992-1993 w Biurze Ewidencji i Archiwum UOP opracowano system wyszukiwania informacji w systemie ZSKO. Powstały wówczas dwa niezależne systemy bazodanowe, odtworzone na podstawie zabezpieczeń taśmowych wykonanych w latach 1988 i 1990, nazywane ZSKO-88 i ZSKO-90.

Nośniki magnetyczne, zawierające wspomniane wyżej systemy, zostały przekazane przez UOP w 2001 roku do zasobu Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN (spisem IPN BU 0550). Wykorzystanie zawartych w

nich danych stało się możliwe od 2005 roku w wyniku uruchomienia w BUiAD IPN bezpiecznego pomieszczenia teleinformatycznego spełniającego wymogi zawarte w ustawie o ochronie informacji niejawnych.

Schemat gromadzenia danych w ZSKO. CROS - Centralny Rejestr Osób i Spraw, SIK - System Informowania Kierownictwa. Z zasobu IPN

Schemat wyszukiwania informacji w zasobie MSW z uwzględnieniem systemów komputerowych. Z zasobu IPN

Nowe życie ZSKO

Na początku, system ZSKO był wykorzystywany w postaci dwóch równolegle funkcjonujących systemów: ZSKO-88 i ZSKO-90 pracujących w systemie operacyjnym Unix. Program obsługi baz danych był typową aplikacją znakową, bez kolorów, grafiki i bez możliwości użycia myszy. Dostęp do niego był możliwy poprzez emulatory terminala alfanumerycznego pracujące na stacjach roboczych z systemem MS Windows. W 2009

roku w Biurze Ewidencji i Archiwum Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego dokonano przeniesienia systemów ZSKO-88 i ZSKO-90 do środowiska Windows, łącząc je jednocześnie w jedną bazę danych.

Użytkownicy systemu mają do dyspozycji trzy wyszukiwarki opisane jako: „Wyszukiwanie standardowe wg danych osoby”, „Wyszukiwanie fonetyczne wg danych osoby” lub „Wyszukiwanie wg identyfikatora”. Pozwala to wyszukiwać w zasobie ZSKO informacje o sprawdzanych osobach. W przypadku wątpliwości co do pisowni nazwisk i imion można używać znaków „?” i „*” zastępujących brakujące fragmenty tekstu.

Dane o odnalezionych osobach w ZSKO pogrupowane są w siedmiu sekcjach:

- - „Dane osobowe” – zawierają dane personalne osoby, tj. płeć, identyfikator PESEL lub identyfikator Biura „C” MSW (lub oba te identyfikatory), nazwiska (w tym nazwisko rodowe lub poprzednie), imiona, imię ojca oraz imię i nazwisko rodowe matki, datę i miejsce urodzenia (w nawiasie podawano województwo zgodnie z reformą administracyjną z 1975 roku) i narodowość;
-
- - „Dokumenty” – zawiera informacje o dokumentach osoby w postaci określenia rodzaju dokumentu, jego serii i numeru oraz informacje o wystawcy;
-
- - „Adresy zamieszkania” – zawiera informacje o adresach zamieszkania osoby; podawane są tu też informacje o okresie, miejscu i charakterze (np. stały, czasowy) pobytu;
-
- - „Działalność” – informacje na temat okresu i charakteru działalności oraz o wyjazdach zagranicznych;
-
- - „Informacje ewidencyjne” – zawiera informacje o fakcie zainteresowania operacyjnego SB daną osobą (numer rejestracyjny oraz nazwa jednostki rejestrującej), informacje o zastrzeżeniach wyjazdu za granicę;
-
- - „Materiały archiwalne” – informacje o materiałach archiwalnych, w tym przede wszystkim informacje o zakończonych sprawach operacyjnych, internowaniu oraz o postępowaniach przygotowawczych nie zakończonych skierowaniem sprawy do sądu;
-
- - „Informacje kryminalne” – dane kryminalne dotyczące osoby, w tym przede wszystkim informacje o prowadzonych sprawach, skazaniu i odbyciu kary.
-

Dane zawarte w ZSKO udostępniane są w postaci wydruku z aplikacji. Z racji tego, że użytkowana w Archiwum IPN aplikacja stanowi połączenie dwóch wcześniejszych wersji programu, ZSKO-88 i ZSKO-90, dane z poszczególnych wersji systemów zostały opisane znacznikami „[zsko88]” oraz „[zsko90]”, które pozwalają ustalić, z której wersji oryginalnego systemu pochodzi prezentowana informacja.

Przy analizie danych z ZSKO należy pamiętać, że Służba Bezpieczeństwa we wprowadzanych do systemu informacjach dokonywała pewnych uproszczeń. Na przykład oznaczając typy materiałów zmieniano numery

archiwalne składające się z cyfr rzymskich na arabskie (I - 1, II - 2 itp.). Z sygnatur materiałów archiwalnych dotyczących kandydatów na Tajnych Współpracowników zniknęła również litera „k”.

System ZSKO jest wykorzystywany przez Archiwum IPN przy realizacji wszystkich wpływających do niego kwerend osobowych. W połączeniu z zachowanymi pomocami w postaci papierowej (kartoteki, materiały archiwalne) i mikrofilmowej (kopie akt) pozwala na odtworzenie zainteresowania Służby Bezpieczeństwa działalnością setek tysięcy obywateli PRL.

**Taśmy z backupem bazy ZSKO
przekazane do zasobu IPN. Fot.:
Katarzyna Adamów (IPN)**

COFNIJ SIĘ